BRS AFTERNOON KOLLEL

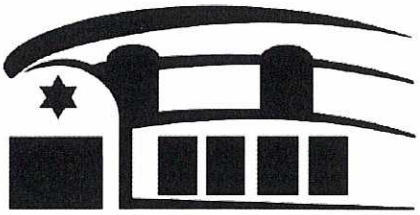

Sponsored by Frohlich Financial Group, LLC

GEMARA KIDDUSHIN

WEEK #12: WHO PAYS FOR KIBUD AV V'EIM?

RABBI EFREM GOLDBERG

פרשת וארא תשע"ח

THIS WEEK'S LEARNING IS SPONSORED BY

SHAUL FASTEN

IN MEMORY OF HIS GRANDMOTHER

מרים דבורה בת הרב שמואל

The Dr. Yitzchak Belizon z"l
BEIS MEDRASH OF BRS
בית מדרש יצחק יעקב בליזון של ק"ק בוקה רטון

האשה נקנית פרק ראשון קידושין

איסתייעא מילתא. בעודו גחין לפניו שהפין ודרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך אלא היה מפין בו מקודש לכן ודרשו וי"מ שמקרא זה לבד דרש מזמור לאסף מיבעי' ליה ודרש שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה תמתו על העליס ועל האבנים שבביתו וממוך כך הותיר פליטה מישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליטו וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו וילא אש בציון כך פירש בקונטרס אך יש במדרש[1] שאסף אמר שירה על שנעבו בארץ שעריה משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הנהר ונפל כדה לנהר והיתה מצטערת ובוכה עד שבאתה שפחת המלך לשאוב וכילה כלי של זהב ונפל אותו כלי שם התחילה הרשאובה לצורר ואמרה עד עכשיו לא הייתי שבורה שיוצא שום אדם כדי שהוא של חרס מן הנהר שאינו נחשב ועכשיו מי שיוצא אותו של זהב יוצא כדי עמו אך כך בני קרח שהיו בלוויים כשראו שנעבו בארץ שעריה אמרו שירה אמרו מי שיוצא השערים יוצא גם אותנו לכך אמר אסף מזמור שהוא ממשפחת קרח: **ר' טרפון הויא ליה אמא.** יש בירושלמי[2] פעם אחת אמיה דר' טרפון אבדה פזנקי דילה בחגיגה וילאתה ממטתה לבקשו ושם ר' טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע שלא תטנף רגליה והיתה דורסת על ידיו[3] ועוד אימא בירושלמי[4] דאמיה דר' ישמעאל כל שעתא ושעתא דהוה אתי רבי ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסדר בדבר עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על ר' ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונהלו חכמים בדבר ושאלו לרבי ישמעאל וספר להם המעשה וצוו לו שיתחה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד:

ומביאו לחיי העולם הבא אמר רבי אבהו כגון אבימי ברי קיים מצות כיבוד חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטאי[5] התם יומא חד אמר ליה אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עליה עד דאיתער איסתייעא מילתיה ודרש אבימי[6] מזמור לאסף אמר ליה רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלי לי כסא ואמא מזגא לי היכי איעביד א"ל [7]מאמך קביל ומאבוך לא תקבל [8]דכיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה רבי טרפון הוה ליה ההיא אמא[9] דכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא גחין וסליק[10] לה וכל אימת דהות נחית נחית עלויה[11] אתא וקא משתבח בי מדרשא אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כיבוד כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא המאן רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו וכן אביי איני[12] והאמר אביי אמרה לי אם ההיא מרבינתיה[13] הואי רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה אמרה לי' בעינא תכשיטין עבד לה בעינא גברא ניעיין לך בעינא גברא דשפיר כותך[14] שבקה ואזל לארעא דישראל שמע דקא אזלה אבתריה אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר לי' מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ א"ל [15]אסור לקראת אמא מהו א"ל איני יודע [אתרה[16]] פורתא הדר אתא אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל חם ושלום דלמא מירתח רתח א"ל מאי אמר לך אמר ליה המקום יחזירך לשלום אמר ליה ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי אמר אי ידעי לא נפקי ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו [17]בחייו כיצד הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא במותו כיצד [18]היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר מרי [19] הריני כפרת משכבו [20]והני מילי תוך שנים עשר חדש מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא תנו רבנן [21]חכם משנה שם אביו ושם רבו תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו אבוה דמאן אילימא אבוה דמתורגמן אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא אלא אמר רבא [22]שם אביו של חכם ושם רבו של חכם כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דריש בפירקא איהו אמר אבא מרי ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי: [23]ת"ר איזהו מורא ואיזהו כיבוד [24]מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו [25]כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה[26] מכנים ומוציא איבעיא להו משל

מאלה אמר לו אבא מה איכפת לך טמון ואכול כלומר לעוס ואכול הרלהו שקשה לו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן בריחיים והיה לו אב זקן ושלא המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טמון ואני אלך מתחיל לעבודת המלך שאין לה קצבה: חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו. ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אהבה אבבא היה אבימי רץ ופותח לו ואינו מניח לאחד מבניו ליכנס: אין אין. אפתח אפתח: איסתייעא מילתא. בעודו גחין לפניו שהפין בדרש מזמור אחד[27] שבספר תהלים שלא היה מבין בו קודם לכן לדורשו וי"מ שמקרא זה לבדו דרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו' קינה לאסף מיבעי ליה ודרש כך שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה תמתו בעליס ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו וילא אש בציון[28] (מיכה ד): **כגון אנא.** שאני אהוב לאבי ויקיר לאמי ועושין לי זאת מה אעשה: כיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה. אם מקבל ממנו עצובה: **אשרי מי שלא המאן.** שלי אפשר לקיים כבודם בכל הלוך והוא נענש עליהם: **מרבנתיה.** אומנת: **נתרצית לצאת.** סבור היה שדעתו לחזור למקומו לנבל: **יחזירך לשלום.** עד מקומך: **אמר ליה.** ר' אסי לר"א דלמא מ"ו מרתח רתח עלי רבי יוחנן: **הנשמע בדבר אביו למקום.** אם מכיר באבי המקום שמכבדים אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפי' יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו: **שלחוני בשביל אבא.** שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו אמינו לו אלא גנאי: **הריני כפרת משכבו.** עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו: **מכאן ואילך.** כבר קבל מה שקבל שאין משפטו רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש[29]: **חכם משנה שם אביו כו'.** חכם הדורש דרשה ברבים ולוחש לתורגמן והוא משמיע משנה שם אביו ושם רבו אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו לוחש לתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי: **אבל התורגמן.** המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכנהו בשמו ואומר כך אמר פלוני: **אבוה דמאן.** אין המתורגמן משנה: **אי נימא אבוה דתורגמן.** אם לוחש לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרו לא יאנה לומר כך אמר אבא מורי אלא לא אבוה בר חיובא. לכבד את אביו הוא: כי הוה דריש בפירקא. ולוחש דבר הלכה לתורגמן בשם רב אשי אביו איהו אמר לתורגמן כך אמר אבא מורי: **ואמוריה.** כשהוא משמיע לרבים בשם אומרו אומר כך אמר רב אשי ואינו אומר כך אמר אבא מורי ולדוניו של חכם: **לא עומד במקומו.** במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בשוק וקצים עם חבריו בעצה: **ולא מכריעו.** אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה לא יאמר נראים דברי פלוני: משל

מסורת הש"ס עם הוספות

ע) [שבת סו: קלג: קלד. עירובין כט: סה. מ"ק יב. יח: יומא עח: יבמות כה. כתובות י: לט: נ. נזיר סז: ע. ע"ז כח:]. ב) מ"ל פרשה קדושים. ג) כאן, ד) ר"ה יח., ו) תנא דבי אליהו רבה פרק ל, ז) כאן כ., ח) ובסוכה דף כ סוע"א.

הגהות הגר"א

[א] גמ' רב אבי הוה בו' שבקה בו'. ממוכרחת היתה. רמב"ם. (הגר"א בספרו הל' פסוקה על הרא"ש):

גליון הש"ם

גמ' הריני כפרת משכבו. כעין זה ממתני' רפ"ב דנגעים ט):

תורה אור השלם

א) מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים: [תהלים עט, א]

הגהות וציונים

א) צ"ל עד דמטא (רש"ש, וכן בדפו"ס דמאטי, ובכי"מ עד דמטייה וליתא שם "התם": ב) [בהרא"ש איתא אמא זקינה וכן ברי"ף אמא סבתא] (גליון): ג) צ"ל וסליקא (רש"ש, ובדפו"ס וברי"ף ומלקא עליה): ד) [תיבות "וכל אימת כו' עד עלויה" ליתא בע"י וכן ברי"ף ורא"ש ליתא] (גליון): ה) [מינקת רבקה תרגום ירושי' מרבנייתא דרבקה ערוך] (גליון): ו) [פי' המתין] (גליון) ועיין מהרש"ל: ז) [בע"י הגירסא מלביש ומגעיל מכניס וכו'] (גליון): ח) צ"ל לאסף (באורות המים): ט) צ"ל אמיה דר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קורדייסקין שלה והלך ר' טרפון ושם ידיו תחת כו' על ידיו והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה (מהרש"ל, וכלפנינו בירושלמי):

ליקוטי רש"י

אמרה לי אם. ההיא מרבנתיה. אומנתו היתה [כתובות לט:]. הריני כפרת משכבו. יסורין הבאין עלי לכפרמו יהיו, ולשון כבוד הוא זה, כשהוא מזכיר אביו או רבו לאחר מיתתו לריך לומר כן [סוכה כ.].

עין משפט נר מצוה

שלו א ב טוש"ע יו"ד סימן רמ סעי' כה: שלח ג ממי' פ"ה מהל' מלכים הלכה ט: שלט ד ממי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד סמג עשין קיב טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף ו:

שמ ה ו ממי' שם פי' ה טוש"ע שם סעי' ט: שמא ז ח ממי' פ"ד מהל' ת"ת הל' ג וסי"ז מהל' ממרים הל' ג טוש"ע יו"ד סי' רמ סעי' ב וסימן רמב סעיף טו:

שמב ט ממי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ג טוש"ע שם סי' רמ סעי' ב:

שמג י ממי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

תוס' ר"י הזקן

מאימך קביל. דהואיל היא רוצה בכך רצונה זהו כבודה. ה) ואע"פ שלא תקבל מאביך שהוא חכם יש לחוש שפעמים יהיה לו חלישות הדעת על זה: גברא. בעל: נעיין. נראה ואבקשנו לך: דשפיר. יפה והכיר שנטרפה דעתה וברח שלא יוכל לצאת ידי שמים: לקראת אמו. לכבדה: איתרח. שהה מעט: נתרצית. שחשב שלא היה רצה לכבוד אמו אלא שרוצה לחזור: ארונה. שמתה: לא נפקי. שאין זה מכבוד שאחר מיתה: הנשמע. שאנשי המקום מכירים אביו ומקבלים הדברים שאומר בשמו אבל אם אין אנשי המקום מכירים אביו ואינו נשמע שם אלא בדבר (אביו) [עצמו] יתלה הדבר בכבוד עצמו ולא בכבוד אביו שלא יהיה לאביו אלא גנאי אם יתלה בשמו: דבר שמועה. הלכה ששמע מאביו וודאי אין הדין באמר שאינו חייב לומר כך לא כפרה ולא זכרונו אלא כשאומר דבר הלכה ששמע ממנו כדקתני היה אומר דבר שמועה מפיו. אבל כשאומר בשמו מילי דעלמא אינו חייב לכבדו בדברים אלו והיינו דקתני בברייתא היה אומר דבר שמועה ולא אמר היה דובר בשמו וכן תבין דעת הר"ם בממרים פ"ו שכתב היה אומר דבר שמועה כלשון הברייתא: הריני כפרת משכבו. כלומר עלי יצא כל רע הראוי לבא בנפשו: תוך י"ב חדשים. שנדונים רשעים בגיהנם אבל מכאן ואילך כבר קבל מה שקבל: משנה. כדמפרש שאם קבל החכם את השמועה מאביו או מרבו אין החכם אומר כך אמר ר' פלוני אלא כך אמר לי רבי או כך אמר לי אבא מרי: אטו תורגמן וכו'. קס"ד דמקשה דה"ק שאם קבל החכם זאת השמועה מאביו של תורגמן או מרבו של תורגמן ואמר החכם כך א"ל ר' פלוני ג"כ [המתורגמן] אומר כך אמר לי ר' פלוני בשם ר' פלוני. מ"ה מותיב אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא לכבד אביו או רבו ג) לקרות שאם לומר כך אמר ר' פלוני בשם ר' פלוני רבי או בשם אבא מרי: ומשני שם אביו של חכם. כלומר ודאי אם קבל החכם מאביו או מרבו של תורגמן דינא הוא כדקאמרת דמשנה ובברייתא איירי כולה באביו ורבו של חכם. וקאמר שאע"פ שמשנה שמם התורגמן אינו משנה שמם. והביא זה הר"ם בת"ת פ"ד. וכתב בממרים פ"ו היה שם אביו או שם רבו בשם אחרים מכנה את שמם. פי' שמם של אחרים. ולא ידעתי מאין הוציא זה. וכתב יראה שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשים בו אבל השמות שקורים בהם העם כגון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן כיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו אין בכך כלום ע"כ. ג) אמר שהחכם אומר כך אבא מרי והתורגמן אומר כך אמר פלוני: אינו עומד במקומו. שקורים בהם העם כגון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן כיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו אין בכך כלום ע"כ. ג) אמר שהחכם אומר כך אבא מרי והתורגמן אומר כך אמר פלוני: אינו עומד במקומו. במדרגה אחת במקום המיוחד לאביו לעמוד שם עם זקני העיר. אינו יושב במקומו. שהוא יושב ממש: סותר. שחולק עליו: מכריע. שאם הוא ואחר חולקים לא יאמר נראין דברי פלוני. ומסתברא דכל הני דוקא בחייו: מאכיל. הוא בעצמו:

חשק שלמה על תוס' ר"י הזקן ה) נראה לפ"ל שלאחר לא מתבקר לא מקבל. שהוא חכם ויש לחוש וכו'. ב) אולי צ"ל לכבד אמו או רבו שלא לקרותו בשמו אלא לומר וכו'. ג) נראה דזה שייך לענין אלא המתורגמן אינו משנה שמם ועי"ז מעיים שהחכם אומר וכו'.

משל מי. מאכילו ומשקהו ומכבדו: מאי נפקא ליה מיניה. ממי מסרון כיס איכא לגביה: פודין זה ליה מעשר שני. אם יש לאביו מעשר שני פודהו הכן משלו לצורך אביו בלא חומש ולא אמרי׳ הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו עליו ולא אחר ניהו לגביה והרי הוא כמי שפודהו הוא[ט] בעצמו: ומאכילין זה לזה מעשר עני. אם יש לבן מעשר עני לאכילו לאביו אם אביו עני וכן כולם אע״פ שאביב עליו כגופו ואם לא היה בידו מעשר זה היה נותן לו מזונות משלו: להעדפה. עליו מוטל להאכילו ולהשקותו מדה בינונית ואם אביו צריך לשעודה יתירה יאכילנו מעשר עני: שיטול אביו ארנקי בו. ואי אמרת בטול אחד על הכן בחסרון כיס אינו אלא משל אב אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אליעזר משל אב הוא ואמאי נפקא ליה מיניה להכלימו: ודלמא רתח. ואמר לאבוה מידי בריתמיה: וקא עבר. רב הונא: משום לפני עור. שגורם לבנו לחטוא: בפומביינו. במקום התפירה שאינו נחסר מדמיו בכך כגון בסוליו: הנשרפין בנסקלין. משמע אחד מן הנשרפין נתערב בנסקלין הרבה וקיי״ל (סנהדרין ד׳ עט.): כל מייבי מיתות שבתורה שנתערבו ואין ידוע איזה מהן בקלה ואיזה מהן בחמורה כולן ידונו בקלה שאין אתה רשאי למשוך את הקל לעונש חמור שלא נתחייב בו: רבי שמעון אומר ידונו בסקילה. שהיא קלה לאיש לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש בסנהדרין (דף נ.): אמר ליה. רב יהודה בריה דרב יחזקאל לרב יחזקאל אבא לא תתגייה הכי הנשרפין בנסקלין דהוו נסקלין רובא דא״כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה תיפוק לי דליכא למימר כולן בשריפה דא״כ אזלא לך בתר מיעוטא: הנסקלין בנשרפין. דאע״ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה: התם רבנן הוא דקאמרי ליה לרבי שמעון בר׳. הא דקאמרי בסקילה חמורה לאו טעמא יהבי למילתייהו אלא הכי אמרי ידונו בשריפה[ב] בתר רובא ודקאמרת ידונו בסקילה להקל עליהם אין אתה מיקל אלא מחמיר שבסקילה חמורה: לא תימא לאבוך הכי. לאודיעו פתאום שהוא טועה דקאמרת לי׳ לא תתגייה הכי: כך כתוב בתורה[ג] צעורי קא מצער ליה. והכי הוא לאומר לו עברת על ד״ת: מקרא כתוב בתורה כך. ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה: אבא אומר השקיני מים. ויש מגזה אחרת לפני לעשות כגון לקבור את המת או לויה: הכא

בכבוד אביו אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה א״ר יצחק בר שילא א״ר מתנה אמר רב חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורב יוסף אמר אפי׳ הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר ויי׳ הולך לפניהם יומם אמר רבא הכי השתא התם הקדוש ב״ה עלמא דילה הוא ותורה דילה היא מחיל ליה ליקריה הכא

שמניה הנסקלים בנשרפים אף על גב שנשרפים רובן הן בסקילה לפי שהיא קלה אלא הכי פירושו למה לי שריפה חמורה אפילו הכי שוות תיפוק לי משום דרובא נסקלים מינהו:

מסורת הש״ס עם הוספות

ט) מוספתא דמעשר שני פ״ד הל׳ ג, ג) [נעיל לא. ע״ש היטב], ג) נדה מז. ב״מ ה: ע״ז ו:, ד) שבת קלט. קמ:, ה) סנהדרין פ:, ו) ע״ש, ז) [נדרים לו. וש״נ], ח) [עמ״ש בפ״ד מגיגה טו: על הגליון], ט) עי׳ תוס׳ יבמות ה: ד״ה כולכם, י) עי׳ שבת קה:, כ) כאן הי״ז פאה פ״ה ה״ד ועיין נדרים פ״ט ה״א, ל) לא. ד״ה ככד.

גליון הש״ס

גמ׳ משל בן. עי׳ בב״ק פ״ח מ״ח דפח: שם דמחיל ליה ליקריה. עי׳ טורי אבן מגילה כח ע״א ד״ה ח״מ מגאלי:

תורה אור השלם

א) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: [שמות כ, יב]

ב) כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֶךָ: [משלי ג, ט]

ג) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: [ויקרא יט, יד]

ד) כִּי תְצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנִדַּח עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר: [דברים כ, יט]

ה) וַיְיָ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: [שמות יג, כא]

הגהות וציונים

ט) רפו״ס שפורהו האב עצמו: כ) נראה להוסיף דאזלינן (באה״מ): ג) בדפו״ס נוסף וכי כך כתיב בתורה (והוא סוף הדיבור, ומתחיל הדיבור ״צעורי״): ל) [בזבחים צ ע״ב בד״ה חטאת העוף כו׳ הניחו תוס׳ אבעיא זו בספק ועי׳ תוס׳ ב״מ לג ע״א ד״ה אביהו] (גליון): ה) לפנינו שם איתא דרבא אכפייה לרב נתן (גליון):

ליקוטי רש״י

הנשרפין בנסקלין. משמע דגון דהוו נסקלין רובא ומיערבא נהו מיעוטא נשרפין. תיפוק ליה דרובא נסקלין בינהו. היכי נקט טעמא משום דלי אתה רשאי למושכו למיקה חמורה אלא הכי נדייניה בסקילה ממר רובא. הנסקלין בנשרפין. דאע״ג דנשרפין רובא מדמתי לר׳ שמעון נסקלה מפני שהשריפה חמורה. התם רבנן הוא דקאמרו. דקא משמיע רבנן שהסקילה חמורה לאו למיתה מקיימי הכי אלא הכי קאמרי ידונו בשריפה כדיוייהו ממר רובא ומיערבא נהו מיעוטא משום דשריפה חמורה ואין אנו רשאין למשוך את הקלים לאו חמורה היא אלא קלה היא [סנהדרין פ:]. לא תימא ליה לאבוך הכי. לאודיעו שהוא טועה משום דמסכיף ומצטער. אלא אומר לו. גימוחתא אומר לו אני מקרא המורה נחורה ואומר לו אני מקרא כך וכך כתוב בתורה והוא עצמו ישיש על לנו על מה זמזכירו, והכי נמי אין לך לומר לאביך לא תמגייה הכי [שם פא.].

עין משפט נר מצוה

שדמ א מ״י פ״ו מהל׳ ממרים הל׳ ג סמג עשין קי טוש״ע יו״ד סי׳ רמ סעיף ה:

שמה ב מ״י פ״ה מהל׳ מעשר שני הל׳ יא:

שמו ג מ״י פ״ו מהל׳ ממנות עניים הלכה יג:

שמז ד טוש״ע יו״ד סי׳ רמ סעי׳ ה סג״ל״ה:

שמח ה מ״י פ״ו מהל׳ ממרים הלכה ז טוש״ע יו״ד סי׳ רמ סעי׳ ח:

שמט ו ז מ״י פי״ד מהלכות סנהדרין הל׳ ד והל׳ ו:

שנ ח מ״י פ״ו מהל׳ ממרים הלכה יא טוש״ע יו״ד סימן רמ סעיף יא:

שנא ט מ״י פ״ו מהל׳ ממרים הלכה יא טוש״ע שם:

שנב י מ״י שם הל׳ יג טוש״ע שם סעי׳ יב:

שנג כ מ״י שם הל׳ ח טוש״ע שם סעי׳ יט:

שנד ל מ״י פ״ה מהל׳ מ״מ הלכה יא טוש״ע שם סימן רמג סעיף לג:

תוס׳ ר״י הזקן

לבטול מלאכה. שנתבטל ממלאכתו בשמאכילו: ט) בלא חומש. דאחר הוא ולא קרינן כי יגאל איש ממעשרו ויסף חמישיתו: ומאכילים. אם האחר עני: פורע חובו. עליו מוטל לפרנסו: להעדפה. שרשאי להעדיף מזונותיו ממעשר עני ולא הוי פורע חובו שאם הוא נותן לו די ספקו כמו שמוטל עליו: מאי נפקא לו מינה. הרי הוא נותן לו מה שמוטל עליו ליתן: והלכתא משל אב. מתתיכתא דאי לית ליה לאב ורוח לבן כייפינן ליה ושקלינן בתורת צדקה: כך כתוב בתורה. פי׳ דקס״ד דבחמיה יאמר וכי כתוב בתורה כך ושני דקאמר הפסוק כמו שכתוב והוא עצמו יבין שטעה. ור״ח והר״ם פירשו שאומר לו כשואל ולא כמחייב:

חשק שלמה על תוס׳ ר״י הזקן

ט) נלמה לע״ל מעשר שני וכ״ז פי׳ בלא חומש ולולי דגרים בגמרייתא בהיא בלא חומש.

רב יהודה אומר משל בן. מדקדק ר״י למ״ד משל בן אם נזדמן לו ביטול אב ואבידת עצמו ואבידת חבירו כילד יעשה אם יעסוק בבטול אביו הלא אבידת חבירו קודמת כדאמרינן בחלו מציאות (ב״מ דף לב.) יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול ישמע לו ת״ל וכו׳ והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בבטולי דאל תחזיר בחנם לא אצטריך קרא משמע מ״כ דאבידת חבירו קודמת לביטול אב ואם יעסוק באבידת חבירו הרי אבידתו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון (ב״מ לב: לג.) אלא קודם לכל אדם ואם יעסוק באבידתו הרי בטול אביו קודם למאן דאמר משל בן[ד] ומלאה לר״י שיש בטול אביו ואבידת חבירו ויעסוק באבידתו דהא דאמר ביטול אב קודם היינו דוקא להיות לאביו לעשות רצונו בממונו לפי שזהו גוף הביטול אבל באבידתו כיון שאין האב נהנה באבידה עצמה אין הבן חייב להפסיד אבידתו בשביל אביו ואע״ג דאמרינן בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטול ליס ואינו מכלימו למ״ד משל בן הסם מיילי בחותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך כגון שזרקו ליס למירמא אימתא אאיבי ביתיה[ה] דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא דעובר בכל תשמיש ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליכו בחמתו מ״מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש״ה אין להכלימו: אורן ליה רבנן לרבי ירמיה בר״מ משל אב. משמע שכך הלכה וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת ויחיא (סוף סימן טו) ופסק היכא דלית ליה לאב ואית ליה לבן חייב הבן לזון אביו וכן פסק ר״י ור״ת דאם אין לאב ממון והבן יש לו לגרוס הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בגערה שנתפתחה (כתובות דף מט:) דרב אכפייה לההוא גברא[ו] ואפיק מייניה ארבע מאה זוזי לצדקה ועוד דאמרינן בירושלמי[ז] אמר רבי יוסי הלוחי דהויין כל שמעתתי בחילי לי כהך שכופין את הבן לזון את אביו ועוד דאיה מהא דאמר בירושלמי[ח] דרבי יונתן ורבי יאשיה הוו קאזלי בחורתא אחא דהוא גברא וקא נשק לכרעיה דרבי יונתן אמר מאי האי אמר ליה דאמרי ליה זיל נעוק בדי כנישתא כלומר הוריתי לו שיעשה כל כך שיפרנסנו בנו א״ל אמאי לא אכפי׳ מר אמר ליה כגון זו כופין בחמיה אמר ליה את גרמת לכך פירוש וכי לא ידעת דכופין פשיטא דכופין ועוד דאיה מירושלמי[ח] שהבאתי למעלה[ט] כבד את ה׳ מהוקר אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובביטול אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך יש לו הון:

דמחיל ליה ליקריה. ולריך לומר שהודיעו קודם לכן שלא יהא כמו מתכוין לאכול [בשר] חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמר לקמן בפ׳ בתרא (דף פח:) שלריך מחילה וכפרה: ותיפוק לי׳ משום דרובא נסקלין בינהו. לפוס ריהטא ה״ק ואפילו היתה סקילה חמורה היו נסקלים ואין זה נכון לפרש שלפי מה

תלמוד בבלי <עוז והדר> - כא קידושין תלמוד בבלי עמוד מס 74 הודפס ע״י תכנת אוצר החכמה

[לא: - לב. - לב:]

המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכנה הוא בשמו ואומר כך אמר פלוני: וכי אמרינן אבוה דמאן אילימא אבוה דמתורגמן. היינו משום דהוה קס"ל שאם נתן לו מכס דבר הלכה בשם אביו של ממורגמן להשמיעה לרבים בשם אומרו לא ישנה כך אמר אבא מארי אלא קורהו בשמו: ומש"ה פרינן **אבו מתורגמן לאו בר חיובא הוא. לכבד את אביו:** ומסקינן **שם אביו של חכם.** והרמב"ם ז"ל כתב בפרק חמישי מהלכות תלמוד תורה (ה"ה) ובפרק שני מהלכות ממרים (ה"ג) שאם היה שם אחריהם כשם אביו לו רבו משנה את שמם בזמן שהשם פלאי שאין הכל דשין בו:

לא עומד במקומו. במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד הזקנים עם מבריו בעצה: ולא מבריעו. אם היו אביו וחכם מולקין בדבר הלכה לא יאמר נראין דברי פלוני: [לב.] משל מי. **מאחלו ומשקהו ומכבדו: ומסקינן משל אב.** דכיון דעבדו בה עובדא הכי הלכתא וכ"ת אם כן תקשי לן הא דאמרי' לעיל (לא.) עד היכן כבוד אב ואם אלו ראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון שהפסיד בשבילו שנים רבוא שכר איכא למימר דכי אמרינן דדוקא משל אב ה"מ לכבדו אבל כדי אלא לעברו יש לו לאדם כל ממון שבעולם. אי נמי כי אמרינן משל אב ה"מ בדאיכא חסרון כיס אבל אם עבורי רווחא בעלמא הוה וה"ל מוכח בגמ' (לב.) דאמרינן מיתיבי נאמר (שמות כ, יא) כבד את אביך ואת אמך ונאמר (משלי ג, ט) כבד את ה' מהוך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה ומפרקי' נפקא ליה מיניה לבטול מלאכה.

ודאמרי' משל אב ביכא דאית ליה הכי לא מיתייב לפרנסן משנו אלא מתורת צדקה וכמ"ש הרי"ף ז"ל. והכי מוכחא סוגיין בגמ' דאלת"ה מאי פרכין מדתניא מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס והא משכחת לה בחסרון כיס בדלית לי' נאב ופרכין נמי בגמ' מדאמרי' עד היכן כבוד אב ואם כדי שיטול ארנקי ויטילנו בפניו ליס ואינו מכלימו ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה ואלטריכי לפרוקה בראוי ליורשו ואם איתא דבדלית ליה לאב הכי מיתייב משנו הא נפקא ליה מיניה טובא שאם יפסיד האב נכסיו יתחייב הוא לפרנסו. ומיהו ודאי אי לית ליה לאב ואית ליה לבן בייפינן ליה לפרנסו מתורת צדקה דלא יהא אלא אחר הא משכחת לה (כ"ב ח:) לכופין על הצדקה.

ובירושלמי (ה"ז) **גדול כבוד אב ואם שהעליפו הקב"ה יותר מכבודו נאמר** (שמות כ, יא) כבד את אביך ואת אמך ונאמר (משלי ג, ט) כבד את ה' מהוך במה אתה מכבדו מהוך מפרים לקט שכחה ופאה וכו' אם יש לך אתה חייב בכל אלו (ג) אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם אין אינו לך אין אתה אמר לך כבד אביך ואמך ואפילו אתה מסבב את הפתחים. וכתב רבינו שמשון ברים מסכת פאה (מ"א ד"ה ירושלמי [השלישי]) דלפוס מסקנא דגמ' דילן דמסקינן משל אב משמינן ליה כדמשמינן בגמ' דילן נפקא מינה לבטול מלאכה לומר שאפי' יהא צריך לסבב את הפתחים בשביל עצמו בשביל מה שיבטל ממלאכתו לצורך אביו חייב להתבטל:

אבא אומר השקני מים ויש מצוה אחרת לפני לעשות.

כגון לקבור את המת או ליה: הלכה כאיסי בן יהודה. מיהו ה"מ בשמתיהן לפניו אבל כשהתחיל במצוה אע"פ שאפשר לעשותה ע"י אחרים אם נזדמנה לו מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים לא יניח את הראשונה דהא קי"ל (ברכות יא.) העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה: **שכל אותן שנים שהיה יעקב בבית עבר.** בסוף פ"ק דמגילה (יז.) מוכח הכי מקרא: [לב:] **רבנן. אתם מכמיס ומשוכין בעיניכם שלא עמדתם מפני ורבנן מבריכם דקמו מקמאי ללו רבנן ניהו ובלשון מימה אמר להם.** ומדאיקפד משמע דהידור מיהא בעו למיעבד דאי לא כיון שהיה יכול למחול לא היה לו להקפיד:

[יג. - יג.]

גרסינן בסנהדרין (נא) (פא.) **תניא** א הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה: תנו רבנן איזהו מורא ואיזהו כיבוד ב מורא לא עומד א במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר דבריו ב ולא מכריעו ג כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים ומוציא [לב.] משל מי רב יהודה אמר משל בן רב הושעיא אמר ד משל אב אורו ליה רבנן לר' ירמיה ואמרי לה לבריה דרבי ירמיה כמאן דאמר משל אב ה והיכא ג דרויח הבן והאב לית ליה כייפינן ליה לבן ושקלינן מיניה בתורת ד צדקה ויהבינן לאבוה כי הא דרבא כפייה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה (כתובות מט:) וכן שדרו ממתיבתא: ר' אלעזר בן מתתיה אומר אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ה ועושה אני את המצוה שאני ואבא חייבין במצוה איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה שתיעשה על ידי אחרים תיעשה על ידי אחרים אמר רב אחא בר מתנא ו הלכה כאיסי בן יהודה: גרסינן במגילה (מז:) אמר רבא אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא ז גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש עליהן: א"ר יצחק בר שילא אמר רב חסדא ח האב ט שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורב יוסף אמר י אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול וסוגיין כרב יוסף אלא מיהו יא אע"ג דכבודו מחול [לב:] הידור בעי למיעבד ליה כי הא דרבא הוה משקי בי הלוליה דבריה ודלא להו כסא לרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה לרב מרי ולרבי פינחס בני רב חסדא ולא קמו מקמיה ואיקפד אמר הני רבנן רבנן והני רבנן לאו רבנן וכן נמי יא נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול אבל יב מלך יג שמחל על כבודו אין כבודו מחול

לשון ריא"ז [אות ין] אמר לו אביו השקני מים ויש עליו מצוה לעשות אם אפשר למצוה שתעשה(ה) ע"י אחרים תעשה המצוה ע"י אחרים ואלך בעיני שאם מתכוין אביו לזלזל במצות לא ישמע לו שאין אדם חייב על כבוד אביו ואמו אלא לעשות רצון קונו אבל אם רואה שדעת אביו לבטל רצון קונו חייב להוכיח את אביו דרך כבוד להשאירו מדעתו ואם אינו חוזר בו אינו חייב בכבודו ועל כזה נאמר (שמות כב, כו) וגשיא בעמך לא תאור בטושה מעשה עמך (ויקרא כב:): [אות יא] ובן אם אמר לו אביו לבנו כהן להטמא למתים כגון שהיה צריך להאכילו במקום עומאה או שאמר לו שלא להשיב אבדת אחיו אלא יתעסק בו או שאמר לו לאמר אחר בהמתו בשבת לא ישמע לו תע"פ שהוא מתכוין לכבוד אביו שנאמר (ויקרא יט, ג) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלהיכם חייבים בכבודי: [אות יב] ובן אם רואה אביו ואמו שהן בעלי בחורה רעות ומלעיגין אותו יותר מדאי שאינו מלגיהם ויפא ומעשה בחכם אחד שהיתה אמו זקנה ואמרה לו עשה לי תכשיטין ועשה לה ואמרה תשיאני בעל אמר לה אני אחזר אחריו והיתה מלעגרתו יותר מדאי הגיתה והלך לארץ ישראל: ו לשון ריא"ז [ח"ח אות טו] ידאב שאחל על כבודו כבודו מחול ואם היו אביו ואמו מוזגין לו את הכוס יקבל מהן שלגלוג של אדם הוא כבודו ואם היה אביו בן תורה יקבל מאמו ולא יקבל מאביו: [אות טז] וכן הרב שאחל על כבודו כבודו מחול ואפילו נגיע שאחל על כבודו כבודו מחול. ומעשה בראבן גמליאל שהיה נגיע והיו החכמים מסובין בבית המשתה של בנו והוא עומד ומשקה אותם שבן מלינו בחברתם שהיה גדול הדור כתוב בו (בראשית יח, ח) והוא עומד עליהם תחת העץ ואיכלו ואע"פ שלא נדמו לו אלא כערביים ואעפ"כ כתבו מושיט לו (משם) [כוס] רואי להדרו לעמוד מפניו: ז (ו)ולדבר מצוה כבודו מחול כמו שעשה אברהם המלך שעמד וקבל ספר תורה וקרא מעומד ושבחוהו חכמים (סוטה מא:): [אות יח] אמרו על יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקן ומנשקן וקורא להם רבי רבי מרי ורבי ועליו נאמר (תהלים טו, ד) ואת ירא את ה' יכבד ואינו רואי לעשות כן אלא בנגיעה אבל בפרהסיא אינו ראוי המלך לזלזל בכבודו וכן הגשיא ראוי לו לנהוג נשיאותו בדרכים ולזרוק מרה בתלמידים וכן זה רבינו הקדוש לבנו בשעת פטירתו:

א מיי' פ"ו מהלכות ממרים הלכה יא טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף יא:
ב מיי' שם פ"ו הלכה ג טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף כ:
ג מיי' שם פ"ו הלכה ג טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף ד:
ד ה מיי' שם פ"ו הלכה ג, סמג עשין קי טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף ה:
ו מיי' שם פ"ו הלכה יג טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף יב:
ז מיי' שם פ"ו הלכה יג טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף יג:
ח *מיי' שם פ"ו הלכה ח טוש"ע יו"ד סימן רמ סעיף יט:
ט י *מיי' פ"ה מהלכות ת"ת הלכה יא טוש"ע יו"ד סימן רמב סעיף לב:
כ *מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה ו טוש"ע יו"ד סימן רמד סעיף יד:
ל *מיי' פ"ב מהלכות מלכים הלכה ג:

הגהות וציונים

מהב"ח ושאר מפרשים

(א) וכן הוא באן גא"כ דף לב. ע"ש וצ"ע מפני מה מביא הרי"ף ז"ל ממרחק (ג"א): (ב) צ"ל לא מיבעיא (ד"ת): (ג) בכל אלו ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא כו' כצ"ל (ג"א): (ד) נראה דנפל כאן ט"ס וצ"ל ויראה לי, והוא המשך לשון הרמב"ם: (ה) בריא"ז איתא שתיעשה: (ו) לשון ריא"ז אות י"ז:

שלטי הגבורים

ה [טור יו"ד סי' רמ]

כתב הרא"ש בתשובה (כלל עו סי' ה) האב שלוה לבנו אלא ידבר עם פלוני אלא יתמהל לו על מה שעשה לו על זמן קצוב והכן היה רואה להתפייס עמו אלא שהוא לצוותא אביו אין לחוש לצוותא שאסור לבנות לעוס יהודי אם לא שיראהו עובר עבירה ואאב שלוהו לו לבנות לאו כל כמיניה להעבירו על דברי תורה:

שלטי הגבורים

א [טור יו"ד סי' רמ]

פי' מקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם תכריו לעבה והרמ"ה כתב דהוא הדין במקום המיוחד לו להסב בסימוח:

ב [טור שם] פרש"י (ד"ה לא מכריעו) אם היה חולק בדבר הלכה לא יאמר נראין דברי פלוני והרמ"ה כתב זה ח"ל דהיינו סותר את דבריו אלא אפילו נראין לו דברי אביו אין לומר נראין דברי אבא שנראה כמכריע דברי אביו אלא אם יש לו תשובה להשיב על האולקין יעיב:

כתב מיי' (פ"ו מהלכות ממרים ה"ג) לא יקרא בשמו לא בחייו ולא במותו אלא אומר כך אמר רבי פלוני אומר אבא מרי היה שם אביו לו שם רבו כשם אחריהם משנה את שמם והטור כתב(ד) שאין ליזהר בכך אלא בשם שהוא אלאי שאין הכל דשין בו אבל השמות שקוראין בו כל העם כגון אבריהם יצחק ויעקב משה ואהרן וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים ואין בכך כלום ע"כ. ותימה על מה שכתב שאם אחריהם שמשם כשם אביו שאין לקרותן בשמם לשון ריא"ז [אות ג] אי זהו מורא ואי זהו כבוד מורא לא עומד במקומו אלא יעמוד במקום שממתיק אביו סוד עם חבריו וכן לא יעב במקום המיוחד לאביו ולא יתאור דבריו וכן כשהולך אביו עם אחד לא יכריענו לומר שנראין דברי פלוני מדברי אביו: [אות ח] הכם שיושב ודורש כשמוכיח אביו אומר כך אמר אבא מרי כך אמר רבי ואינו מזכירו בשמו והתורגמן שלו שמשמיע דבריו לעם מזכיר שם אביו של חכם או שם רבו של חכם לומר כך אמר רבי פלוני האומל ולא היה רבו של מורגמן: ג [טור שם] ואם אין לבן אינו מייב לחזר על הפתחים להאכיל לאביו אבל מייב לכבדו בגופו אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויעלוך לחזר על הפתחים וכתב הרמ"ה דוקא דאית ליה לבן ממונא לאחוויה בה הבוא יומא אבל אי לית ליה לא מחייב לבטל ממלאכתו ולחזר על הפתחים ויעמדו בשלר דבריהם שהשמש משמש בהן אם רבו. ומייב לכבדו בשלר דבריו במשלו ובמתנו ועשיית תפלין: ד [רא"ש סי' נ] ר"ח הגיא רליה מן הירושלמי (ה"ו) מעובדא דר' יונתן שכפה את הבן לזון את האב וקאמר התם הלואי בריבה לן כל שמעתתא הדדין שכופין את הבן לזון את האב וכתב עליו הרא"ש שאין כ"כ ראיה משם דהתם בכותב נכסיו לבניו מייבי לה בפרק ערבה שנתפתחה (כתובות מט:) ועוד הגיא ראיה מהגיא דתני רבי שמעון בן יוחאי (ירושלמי שם) מלינו שהקפיד הקב"ה על כבוד אביו ואמו יותר מעל כבודו בכבודו הוא אומר (משלי ג, ט) כבד את ה' מהוך אם יש לך ממון מייב ואם לאו פטור בכבוד אב ואם כתיב (שמות כ, יא) כבד את אביך ואת אמך בין יש לו בין אין לו ואפילו הוא מחזר על הפתחים וכא דקא אמרינן דקא מחזר על הפתחים לא איכפהו משלו דהא קי"ל משל אב אלא בגופו מכבדו ובטל ממלאכתו ומתוך כך מחזר על הפתחים: לשון ריא"ז [אות ג] ואי זהו כבוד מאכילו ומשקהו ומכסהו מממון אב ואע"פ שהוא מתבטל ממלאכתו אבל אינו מייב להאכילו משלו היה אביו עני והיה בידו ממון עניים כגון קופה של צדקה או מעשר עני מפרנס את אביו ממנו כשאר העניים ואם היה הבן עשיר כופין אותו לפרנס את האב משלו שהרי הוא מייב לעשות צדקה מממונו כמב"ה:

הלכות כבוד אב ואם

רמ איזהו כבוד ואיזהו מורא ודיניהם. וכו' כ"ה סעיפים:

א [א] א צריך ליזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם:

הגה [ב] ומ"מ (א) אין ב"ד (ב) כופין על מצות כבוד אב ואם דהוי ליה מצות עשה שאינן שייכים בגלות אחין ב"ד כופין עליה. (בית יוסף בשם הגאונים ובתשו"ה מהיב"ם):

ב ב איזו מורא א לא יעמוד במקומו (ג) ג המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו ד או מקום המיוחד לו להתפלל ה ולא ישב (ב) במקום המיוחד לו להסב בביתו ב (א)ו ולא (ג) סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו [ג] בפניו [ד] ז אפילו לומר (ג) ח נראין דברי אבא (ב) ט ולא יקראנו בשמו [ה] לא בחייו [ו] ולא במותו אלא אומר אבא מארי [ז] היה שם אביו כשם אחרים (ג) י משנה שמם (ד) אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. [ח] אבל שם שרגילין בו מותר לקרות לאחרים (ה) ג (ד) שלא בפניו יא (פור):

ג יב עד היכן מוראם היה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו ד וקרעו (ה) בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים שציוהו בכך:

ד יג איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכנים ומציא יד ויתננו לו בסבר פנים יפות שאפי' מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו:

הגה וכן להיפך אם מפתן אביו בהמייס וכוונתו לעובדה כדי שיעגל אביו מדבר קשה יותר מזה ומזכר פיוסיס על לב אביו ומכלה לו שכוונתו לעובדה עד שיתרצה אביו לעמוד בהמייס מומל עולם הכת (גמ' ורמ"ה פ"ק דקדושין וירושלמי) [ט] ויפמטנו בשאר דברים שהשמש רבו:

ה [ו] טו זה שמאכילו ומשקהו משל אב ואם אם יש לו [יא] ואם טז אין לאב ויש לבן כופין אותו (ד) וזן אביו (ו) כפי מה שהוא יכול יז ואם אין לבן ה אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל את אביו:

רמ (א) אין ב"ד כופין וכו'. בפרק כל הכסף איתא הכי דתנו רבנן בגלות הלא הוא מוקיר אבוה אחיוה לקמיה דרב אסלא כפתיה לתלקותו כדאיתא במלות עשה שאין בהם רוצה לקיים מכין אותו עד שתצא נפשו ואיתקש שם רב מרי ואמר שבקוהו דהגיע כל מלות עשה שמתן שכרה בגלות אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה ויש להקשות מירושלמי שהביא בתשובה להרמב"ן סימן פ"ח בשמו הביא' ביה יוסף בח"מ סי' ל"ז גבי הבנה עבוט דאם לא רצה לקיים אע"פ שאין ב"ד מוזהרין עליה כיון שיש מתן שכרה בגלות מ"מ הייתו אלה המעלומו הכ"ד עיניהם מזה אין עליהם עונש אבל ואלו אם רוצים לבוף הרבות בידם וכן פסק רמ"א בהג"ה וקשה ממה שאמר רב מרי כאן לרב אסלא שבקוהו דהא אם רוצה שפיר כופה ובמרדכי פ' נערה שתפתה מביא ירושלמי הזה וכתב עליה ולפי זה לא קשה הא דאמרינן בירושלמי דפ"ק דקדושין אלוהי יהיו כל שמועותי בריירין לי בהדא דכופין הכן לזון האב ובפרק כל הכסף אמר שבקוהו עכ"ל הרי אלא הוקשה רב הרי מרי מילי דסהדרין אהדדי דהייתו בירושלמי אמר שכופין הכן לזון האב והיא מצות עשה שמתן שכרה בגלות ובפרק כל הכסף אמר שבקוהו ותירץ על זה דהכיא דכופין הכן הייתו מלד לזון הב"ד אבל על מה שהקשתו לא תירץ כלום דמה הביא רב מרי מהא דתניא לחלוק על רב חסדא ובחוס' פ"ק דב"ב דף מ' כתבו בשם ריגב"ש וכן סמרדכי שם גם כן הביא בירושלמי דלעיל ודאם לא כופין אלא לענין הבנה עבוט שבכתובות מלך לא יזכיר שם אחר אלא אם כן הוא מלך בכך כלל כיון שאין כאן בוכחה אלא מלד שהמעיט רמ"ה מלכתוב כאן כמו שכתב בח"מ דרמ"א גופיה אין לו מקום לחלק בזה אם היה מתכוין אביו אלא דגם כאן הוה דיינא שוה מלך על הירושלמי: (ב) במקום המיוחד כו'. בזה אפילו הבעמידה אסורה לו כיון שאביו משמשם שם ג"כ בעמידה משא"כ בשיפא במקום המיוחד להסב כו' מותרת לו הבעמידה ומשמע כאן באיסור עמידה בריפא הייתו אפי' הוא רוצה לעמוד אז ישב בגלות שהם עמו בדרך עצה בדרך שאביו רגיל לעשות וכן בשיפא ביביבה אפילו אם אין רוצה אז לאכול אלא שעמידה והיביבה בעיל"כ והא דמליגו בעוד מ"מ מסטור מולך עם אביו כמה פעמים היינו שלא בפניו כמו שכתב כאן דוקא בפניו אסור ומ"מ נ"ל דאם הוא מולך על אביו ויש עוד אחר שאומר באביו ולבקוה דעתו כדעת המולך על אביו לא יזכיר שם אביו אלא שם כאחר כיון שיוכל לעשות דרך כבוד ועשה וזה למדתי מדברי הטור בס"מ סימן ק"ז במה שכתב כי לא קלקלו בגוף כו' וכזה הוא מולך על אביו ורפז הפלוגתא על בעל הסדומות בסימן ק"ד וכזה נמא פנים לאביו וכמו שכתבתי בס"ד: (ד) אם הוא שם פלאי כו'. משמע דבריהם לענין לקרותו בשמו אסור שלא בפניו אפילו באיזו פלאי ושיין מה שכתבתי בסימן רמ"ב סע"ו: (ה) שלא בפניו. כן הוא ברמב"ם בהדיא והוא דבר מבואר מעצמו דבפניו אסור בכל אחרים אפי' באיזו פלאי דזיכבוד אביו מקורא לאותו וכן מי שעומד בשם יסבור כן ואין שום מילוק בזה אם הוא פלאי או לא ומש"ם שבהעתקה הטור לרמב"ם לא מזכיר שלא בפניו אין בכך כלום כי סמך על הפשוט ובדריסה אחריך כאן לאחוב על רמ"א במה שהגיה שלא בפניו ולא דק כלל כמו שיתבאר בסי' רמ"ב בס"ד: (ו) כפי מה שהוא יכול. פי' בתורה לדקה לפי עברו כ"פ הגיה יוסף ומה שכתב רמ"א על זה בשם י"א *)הוא תמוה דגם דעת הראשונה סוברת כן. והא דטוש

ביאור הגר"א

רמ [א] צריך כו'. שם ת"ר נאמר כו' ת"ר שלשה כו' תני תנא כו' בשו סתיה כו' כי אתא כו' ותעלם' שם ר"ה כבר כו' ור"ה ר"פ כו'. [ב] ומ"ם כו'. עה"פ כו' צ"ו סס"ו בתנ"ח: [ג] בפנ' . דהא מצינו שחולקין על אביהם ורבם ר' עם רשב"ג והרבה כיוצא וכן מברייתו: [ד] אפי' לומר כו'. דאי בפירש"י הייתו מותר. פור בשם הרמ"ה ובע"י שישבו: [ה] לא כו'. שם ת"ר חכם כו': [ו] ולא כו'. שם בפתח כו': [ז] היה שם כו'. כפי' השרוך רשם אביו היה נחמני ורבה קראו אביו בשבגיל אביו לבדו אל כו'. בס"ש (בנת קמ"ו ב' וב"מ) א"ר כשלמדתי אצל ר' שמעון אבל לאביו עצמו לא כתב"ש בקדושין וכ"ל אף לאחר מותו: [ט] וישמשנו כו'. בס"ש בנדרים ל"ח ב': [י] נח כו' חם כו'. הוס' ד"ה אחרו כו' ורי"ף ושם: [יא] ואם כו' אבל כו'. עתוס' ל"א א' ד"ה כבר כו' ותי' הראש בבה"נ דהא אסרינן משל אב אלא היכי דאפיר פתרות

באר היטב

רמ (א) כופין. והמ"ז כתב בשם החוס' דאין כופין כפייה גדולה לענין להכותו על שתצא נפשו בשאר מצות עשה אבל קצת כפייה עושין ועיין בח"מ סי' ל"ז גבי הבנה עבוט דאם לא רצה לקיים הרבות ביד ב"ד לכופו ע"ש: (ב) המיוחד. כ' הט"ז בזה אחי' הוא רוצה לעמוד לו ליתב לבדו בלא שום אדם עמו הרב"ג עכ"ה כדרך אחביו רגיל לעשות אפ"ה אסור וכן בשיפא ביביבה אפי' אינו רוצה אז לאכול אלא העמידה והיביבה לחוד הם אסורים: (ג) סותר. כין שחולק עליו כן אמור להחולק עליו נראין דברי הדרך הוי סותר לא דברי ונראה דסותר את דברי אביו אלא שלא בפניו אבל בפניו אפי' אינו אומר אלא אם כן אמר לו אבי ודוק: (ד) חן אביו. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תקמ"ג שכתב דאם יש לו לבן. כמו שמייב אם יש לו לא יתן אתה נוחן לו כלום דהכל הוא מכל הקנ"ה דעתו לו הוא ויקיים מה שאמרו חז"ל מכל מקום אם אמרו לבכבוד אב מחויב הבן לתן מכל נמ"ד מכל כן ולקי נמ"ד מכל אב שבים נאם יש לו ולאבי

באר הגולה

א בברייתא קדושין דף ל' ע"ב: ב בברייתא שם דף ל"ו ע"ב: ג בפי' רש"י שם ובעה: ד בפי' ר בברייתא: ה בפי' מאיר בשם הרמ"ה: ו בברייתא שם: ז מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות ח: ח בפי' הרמ"ה והביאו הטור: ט בשם הרמב"ן בשם הרמב"ם בפ"ה מהלכות ח: י בטור תמם בזה וגם בכ"מ כתב שם בפ' מ' מתמיה ל"ע מהיכן הוצית דין זה: יא נלע"ד של"ל דמב"ם כי כ"כ בפרקים המוכרים: יב בעיא שם משולה ונפשעה ומכא דכי אתת בר דימי מבבלה עובדא דבמשקלון וכו' שם תני תני ל"ה: יג שם ע"ב: יד תני לעומי בריש דבי אלבו וכו' שם ע"א: טו מו שם דף ל"ב ע"א בתוספי ליה רבנן לבני ירמיה וכו': טז מוסיפות שם בשם הבלמות דרב אחאי בפרקת ויבמות ומבמע ומבו ובשם רי"ו ור"מ ובל"ם פרי"ף ובהלה"ם שם: יז עוד מדברי הרמ"ם אביו בפירוש מישנתינו כרבי' דרבנו' ובו' ובל"ב ע"ב:

נקודות הכסף

(סי' ר"ם ס"ו ס"ק ו') *)הוא תמוה כו'. לאיתמיעיתיה דברי ר"מ שבאתי בס"ד סי' ו':

גליון מהרש"א

(סימן ל"ע בס"ע פעיף מ') צריך ליזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם. קבן שהבה אביו בילדותו פוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה כשיגדיל הגהות ש"ע א"ת סוף סימן שם"ג ומצינו שגם לקמן בבא על שפחת הדוחה ע' הת"ם סוף פ"ג מאיסורי ביאה וגם קבן שחבל י"א דישלם לבשיגדיל בש"ג פרק כיצד הרגל ועיין בזות הת"ם משנה נ' פ"ו מהלכות ואגן לא ק"ל הבי בהוה"ם סימן תכ"ד ס"ה: (שם בהג"ה) ומ"מ אין ב"ד כופין על מצות כבוד אב ואם. עיין שם"ע סי' ל"ו ס"ק ב': (שם) דדקוי ליה ס"ע שמתן שכרה בגדה. עיין בבל"ם פ"ד מסלה ולמה ה"ד ה"ה וס"ש דדוקא על כבוד אבל על קלון אביו כיון אף בשב וא"ת ודוקא בעשה תשובה אך קלון במעשה אף בלא עשה תשובה מהרים עליו ועיין לקמן סימן רפ"ג סב"ג: (ס"ע בסוף ס') ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן אביו. ואף אם אבר האב אותו בקנין ושכר לא מוציל דלאו כל הבניה להמיל את עצמו על הצבור ת' שבו"י ח"ג סי'

עצי לבונה

(סימן ר"ם שו"ע סעיף ה') ואם אין לבן אינו חייב לחזור על הפתחים וכו'. עיין בתוס' דקדושין דף ל"ו ד"ה ככר וכו' דמביאים ראיה דדוכם מהגון בגו מחזון וכו' ופי' שם דבוכי דלים ליה מייב לחזר על הפתחים לזון לא אביו ולא אמו ע"ם בדף ל"ב בד"ה אחרי לי' רבנן לר"י וכו' דמשיב נמי לתי' מירושלמי דנמשמע כין לו לזון וכין אין לו הון אך הת"ם ובאר פוסקים פירשו מירושלמי דל"ל לחזר על הפתחים ודל"ל ע"ם בהג"ה עיין בעור ובי' דגמרינן מכבוד בתקום כמ"ם בהג"ה סק"ו ופיב"ד סק"ו בשם הר"מ ס"ם הא לא גרע לשאול על הפתחים וכו' והוא ע"ם וב"ל אם אין לריך וכו' ועיין בהכרה"מ שם על דברי הטוש' הנ"ל שב' ולולי דבריהם וכו' לכאורה אין דבריו מובנים ע"ם וב"ל דסיה קשה לו על הטוש' מה שהביאו מירושלמי ע"ז דהא מסקינן דקרא נמי מוכח כן דבתיב מהגון דמשמע אם אם יש לו הון מייב וכבוד אב לא נאמר כן ומשמע אף אם אין לו מייב ולכן אם מהכרע"ם דבריי מירושלמי דה"ם מתוגך ל"ל דבזה עדיף בכוד אב דאינו בכבוד מתקום אף אם יש לך אין אתה נוחן לו כלום דהכל הוא מכל הקנ"ה דעתו לך הון וקיים מה שאמרו חז"ל מכל מקום אם אמרו לבכבוד אב מחויב הבן לתן מכל נמ"ד מכל כן ולקי נמ"ד מכל אב שבים נאם יש לו ולאבי

הלכות כבוד אב ואם

רמ איזהו כבוד ואיזהו מורא ודיניהם. וכו' כ"ה סעיפים:

א [א] א צריך ליזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם:

הגה [ב] ומ"מ (א) אין ב"ד (ב) כופין על מצות כבוד אב ואם דהוי ליה מצות עשה שאינן שייכים בגלות אחין ב"ד כופין עליה. (בית יוסף בשם הגאונים ובתשו"ה מהיב"ם):

ב ב איזו מורא א לא יעמוד במקומו (ג) ג המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו ד או מקום המיוחד לו להתפלל ה ולא ישב (ב) במקום המיוחד לו להסב בביתו ב (א)ו ולא (ג) סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו [ג] בפניו [ד] ז אפילו לומר (ג) ח נראין דברי אבא (ב) ט ולא יקראנו בשמו [ה] לא בחייו [ו] ולא במותו אלא אומר אבא מארי [ז] היה שם אביו כשם אחרים (ג) י משנה שמם (ד) אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. [ח] אבל שם שרגילין בו מותר לקרות לאחרים (ה) ג (ד) שלא בפניו יא (פור):

ג יב עד היכן מוראם היה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו ד וקרעו (ה) בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים שציוהו בכך:

ד יג איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכנים ומציא יד ויתננו לו בסבר פנים יפות שאפי' מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו:

הגה וכן להיפך אם מפתן אביו בהמייס וכוונתו לעובדה כדי שיעגל אביו מדבר קשה יותר מזה ומזכר פיוסיס על לב אביו ומכלה לו שכוונתו לעובדה עד שיתרצה אביו לעמוד בהמייס מומל עולם הכת (גמ' ורמ"ה פ"ק דקדושין וירושלמי) [ט] ויפמטנו בשאר דברים שהשמש רבו:

ה [ו] טו זה שמאכילו ומשקהו משל אב ואם אם יש לו [יא] ואם טז אין לאב ויש לבן כופין אותו (ד) וזן אביו (ו) כפי מה שהוא יכול יז ואם אין לבן ה אינו חייב לחזור על הפתחים להאכיל את אביו:

רמ (א) אין ב"ד כופין וכו'. בפרק כל הכסף איתא הכי דתנו רבנן בגלות הלא הוא מוקיר אבוה אחיוה לקמיה דרב אסלא כפתיה לתלקותו כדאיתא במלות עשה שאין בהם רוצה לקיים מכין אותו עד שתצא נפשו ואיתקש שם רב מרי ואמר שבקוהו דהגיע כל מלות עשה שמתן שכרה בגלות אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה ויש להקשות מירושלמי שהביא בתשובה להרמב"ן סימן פ"ח בשמו הביא' ביה יוסף בח"מ סי' ל"ז גבי הבנה עבוט דאם לא רצה לקיים הרבות ביד ב"ד לכופו ע"ש: (ב) המיוחד. כ' הט"ז בזה אחי' הוא רוצה לעמוד לו ליתב לבדו בלא שום אדם עמו הרב"ג עכ"ה כדרך אחביו רגיל לעשות אפ"ה אסור וכן בשיפא ביביבה אפי' אינו רוצה אז לאכול אלא העמידה והיביבה לחוד הם אסורים: (ג) סותר. כין שחולק עליו כן אמור להחולק עליו נראין דברי הדרך הוי סותר לא דברי ונראה דסותר את דברי אביו אלא שלא בפניו אבל בפניו אפי' אינו אומר אלא אם כן אמר לו אבי ודוק: (ד) שלא. והדרישה כתב דלאחרים אפי' בפניו אם אינו שלא בפניו אבל בפניו אפי' אינו אומר אלא אם כן אמר לו אבי ודוק: (ד) חן אביו. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תקמ"ג שכתב דאם יש לו לבן. כמו שמייב אם יש לו לא יתן אתה נוחן לו כלום דהכל הוא מכל הקנ"ה דעתו לך הון וקיים מה שאמרו חז"ל מכל מקום אם אמרו לבכבוד אב מחויב הבן לתן מכל נמ"ד מכל כן ולקי נמ"ד מכל אב שבים נאם יש לו ולאבי

דכופין

חידושי רע"ק

(סימן ר"מ ס"ו) צריך ליזהר מאד. מה שאין מקרכין על מצוה ע' בתשובת הרשב"א (סי' י"ח) ובבניסין ואב (מ' קס"ם): (שם ס"ג) ולא מוהר את דבריו. ע' בבאר שבע פ' חלק (דף י') ד"ה בל הראלק על רבו: (שם) ולא יקראנו בשמו. קשה לי הא ברכות (י"ח ע"ב) א"ל בעיא אבא וכן שבת (קפ"ו ע"א) אר' יוסף בבא חלפתא: (שם) משנה שמם.

באר הגולה

(סימן ר"מ שו"ע סעיף ה') ואם אין לבן אינו חייב לחזור על הפתחים וכו'. עיין בתוס' דקדושין דף ל"ו ד"ה ככר וכו' דמביאים ראיה דדוכם מהגון בגו מחזון וכו' ופי' שם דבוכי דלים ליה מייב לחזר על הפתחים לזון לא אביו ולא אמו ע"ם בדף ל"ב בד"ה אחרי לי' רבנן לר"י וכו' דמשיב נמי לתי' מירושלמי דנמשמע כין לו לזון וכין אין לו הון אך הת"ם ובאר פוסקים פירשו מירושלמי דל"ל לחזר על הפתחים עיין בטור וב"י דגמרינן מכבוד בתקום כמ"ם בהג"ה סק"ו ופיב"ד סק"ו בשם הר"מ ס"ם הא לא גרע לשאול על הפתחים וכו' והוא ע"ם וב"ל אם אין לריך וכו' ועיין בהכרה"מ שם על דברי הטוש' הנ"ל שב' ולולי דבריהם וכו' לכאורה אין דבריו מובנים ע"ם וב"ל דסיה קשה לו על הטוש' מה שהביאו מירושלמי ע"ז דהא מסקינן דקרא נמי מוכח כן דבתיב מהגון דמשמע אם אם יש לו הון מייב וכבוד אב לא נאמר כן ומשמע אף אם אין לו מייב ולכן אם מהכרע"ם דבריי מירושלמי דה"ם מתוגך ל"ל דבזה עדיף בכוד אב דאינו בכבוד מתקום אף אם יש לך אין אתה נוחן לו כלום דהכל הוא מכל הקנ"ה דעתו לך הון וקיים מה שאמרו חז"ל מכל מקום אם אמרו לבכבוד אב מחויב הבן לתן מכל נמ"ד מכל כן ולקי נמ"ד מכל אב שבים נאם יש לו ולאבי

עליו כי כמעט לא נמצא בו חילוק אלא כלל הדברים בקיצור הוא כך כל איש ישראל מצוה שלא לקבל לשה"ר על (כו) שום אדם מישראל חוץ מעל אפיקורסים ומלשינים *) וכי"ב אותם שיצאו מכלל עמיתך : יד גם אין חילוק באיסור קבלת לשה"ר בין אם הוא שומע מאנשים אחרים או מאביו ואמו ואנשי ביתו · ויותר מזה (כז) מצינו בתנא דבי אליהו פכ"א שאם רואה אדם לאביו ולאמו שמדברים דברים יתרים כגון לשה"ר וכדומה לבד שמוזהר שלא לקבל דבריהם אלא הוא צריך ג"כ למנוע אותם מזה · (ויזהר שיהיה זה בדרך כבוד וכמו שכתבתי בבמ"ח) ואם החריש להם נענש הוא והם עבור זה בעונש גדול · ואמרינן במסכת שבת (דף נ"ו) כי מי שיש לו למחות באנשי ביתו נתפס לע"ל על אנשי ביתו ע"כ יהיה האדם רגיל תמיד בביתו להוכיח בענינים אלו ורק בלשון רכה ולהציע לפניהם את גודל העונש שיהיה עבור זה לע"ל וגודל השכר למי שנזהר מזה וביותר יזהר את עצמו לעולם שלא ישמעו אנשי הבית מפיו שום דברי גנאי ע"ח כ"א הוא בעצמו יעבור ע"ז לבד האיסור בעצמו הוא ג"כ קלקול גדול לענין זה כי שוב לא יהיה לו שום פתחון פה למנוע אותם מזה וע"פ הרוב תלוי הנהגת אנשי הבית בענינים כאלו אחר הנהגת הבעה"ב בעצמו ע"כ צריך בעצמו ליזהר מזה עד מאוד ויהיה טוב לו בזה ובבא :

*) על בקר

באר מים חיים

(הג"ה · ואף שיש לדחות ראיה זו ולומר דלכך נענש יוסף משום דטעה בזה וע"פ אמת לא היה שום עולה עליהם כמו שכתבו המפרשים אעפ"כ הדין שבפנים הוא אמת ועיין לקמן בכלל י' בבמ"ח סק"ז) :

(כו) שום אדם מישראל · ואפשר דאפילו על בעלי המחלוקת ע"א שמותר לספר עליו לשה"ר וכל"ל בס"ח ג"כ אין לקבל לשה"ר דהלא אין יוצא מכלל עמיתך בשביל זה אף דהוא איסור גדול עד מאוד הלא יש לו מקום לטעות בזה וכמו שבארנו כמה פעמים בכוונת בזה וכשלמא לענין ספור התירו כדי להשקיט בזה המריבה וכל"ל משא"כ לענין קבלה אם לא שהלשה"ר שנשמע עליו הוא מעין המחלוקת ומהמחלוקת שלו ניכר שהלשה"ר שזה הוא אמת ועיין לעיל בכלל ז' סעיף י' בהארכנו בענין דברים ניכרים :

(כז) מצינו · בז"ל התד"א פכ"ח ולא ירחה אדם את אביו ואמו כשהן מדברים דברים יתרים ויחרים להם ואם עשה כן הוא והם אינם ממלאים ימיהם ושנותיהן עיי"ש אך יזהר שלא לומר להם שעברו על ד"ת וכמו דאיתא בקידושין ד"ל אלא יאמר להם בלשון רכה ובדרך כבוד אפילו אם הוא אמת כתוב בתורה שאין לדבר דברי לשה"ר ע"ח בכל גווני וגם עוד שאר עניני זכות על פלוני עד שימנע אותם מזה :

מקור הלכות איסורי לשה"ר כלל ט החיים

בכלל זה יבואר דין אבק לשה"ר בכל פרטיו · ובו ו' סעיפים :

א (א) יש דברים שאסורין מטעם אבק לשה"ר כגון שאומר מי היה אומר על פלוני שיהיה כמו שהוא

באר מים חיים

(א) יש דברים וכו' שיספרו בגנותו · כל זה הוא לשון הרמב"ם בפ"ז מה"ד ה"ד · ולכאורה מאין הוציא הרמב"ם את המין אבק זה בשלמא הא דקתשיב המספר בטובת חבירו וכו' בכלל אבק אף דבערכין (ע"ז ע"א) נוכל לפרש המימרא זו דקאי על מה דאמר שם מעיקרא מברך רעהו בקול גדול עי"ש בגמרא אבל מב"ב (קס"ד ע"ב) מוכח בהדיא דשייך בזה לשה"ר דלכך אמר שם רבי לר"ש ברים כלך מלשון הרע הזה עיי"ש · אבל מה שכתב הרמב"ם מי יאמר לפלוני וכו' לא נזכר בגמרא כלל ע"כ נראה דמה שסיים הרמב"ם שזה גורם להם שיספרו בגנותו אדבריו הראשונים נמי קאי וזה טעם האיסור והשתא ניחא דהוצרך ד"ז ממה שאמרו דאפי' בטובתו של חבירו אל יספר בפני שונאיו שמתוך זה בא לבסוף לידי גנותו ועאכ"ו היכי דהתחיל במאמרים שממשיכין הגנות עליו דאסור אפילו שלא בפני שונאיו וכדבריו כתב ר"י בס"ת במאמר רכ"ו וז"ל ועניין אבק לשה"ר הוא כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לה"ר:

[הגה"ה · וקשה לי עליו ועל הרמב"ם למה כתבו ע"ז דהוא אבק לשה"ר הלא בלא"ה יש ע"ז לכאורה לאו דאורייתא של לפני עור לא תתן מכשול דומיא דמלה לנגו גדול דאמרינן במו"ק י"ז דעובר בזה על לפני ע"ר מצוה דגורם לבן שיתבטא נגדו וכן בהמלוה לחבירו שלא בעדים אמרינן בב"מ (ד' ע"ה) דעובר על לפני עור ופירש"י כי שולט על רוחו לכפור אף דבודאי אין לדינו של אביו וגם של המלוה לזה אפ"ה כיון דמצוה לו סיבת העבירה עובר על לפני ע"ר וכמו שכתב הרמב"ם בס"מ מלוה ר"ע א"כ ה"ל בע.יניכו הכי מצוה לו סיבת העבירה ועל האימרא דאל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך עוגתו בא לידי גנותו שחבנו

עתה או שאומר שתקו מפלוני (ג) איני רוצה להודיע מה אירע ומה יהיה וכיוצא בדברים אלו · וכן המספר (ג) בשבחו של חבירו בפני שונאיו ג"כ בכלל אבק לשה"ר הוא דזה גורם להם שיספרו בגנותו · הג"ה ומזה נלמוד דהוא הדין לכל כי"ב אם רוצה לדבר עם אחד אודות מי והוא מבטר באין לבו שלם עם אוהו פלוני (ד) ויבוא עי"ז לגנותו דאסיר לדבר עמו אודותו · ואם (ה) הוא מרבה לספר בשבחו אפילו שלא בפני שונאיו אסור כי עי"ז רגיל בעצמו לגנותו לבסוף לומר חוץ ממדה רעה זו שיש לו או שהשומעין ישיבוהו למה אתה מרבה בשבחו והלא מידת כך וכך בידו :

ב וכ"ז אם אינו משבחו ברבים אבל ברבים אסור (ו) בכל גווני כי במסיבת אנשים רבים רגיל לימצא שם מיימינים ומשמאילים או מקנאים וע"י שיזכור בשבחיו (ז) יבואו לספר בגנותו · הג"ה ואם הוא מטבר שהשומעים לא יגיהו כגון שאינם מכיריס אותו מותר לשבחו

באר מים חיים

שחשבו הרמב"ם והר"י בעניין אבק ולא זכרו ע"ז לפני עור לא קביא לי כ"כ דאיכא למימר בכל הני דנזכר הלאו דלפני עור כגון במוציא שם יין לנזיר בס"ק דע"ז (דף ו' ע"ב) אף ברש"י פירש שם שמא יבא לבתיתו וכן בקידושין (דף נ') בעובדא דר"ם דקרע שיראי באפי בריה דקפריך שם הגמרא ודילמא רתת וקעבר ר"ם אלפני עור וכן בהמכה לבנו גדול דאמרינן במו"ק י"ז דעובר בלפני עור ופירש"י שמא יתעה הבן נגדו אלמא דלאו דבר ברור הוא שיתעה על ידו אעפ"כ שם הדבר קרוב לודאי שיתעה על ידו אבל הכא ע"י שמספר טובתו של חבירו ס"ל שאף שאמרו שמתוך שבחו בא לידי גנותו אעפ"כ אין הדבר קרוב כ"כ שיבוא לזה כי קביא לי אסתימת לשון ר"י שכתב דעניין אבק לשה"ר הוא כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשה"ר וכן אלשון הרמב"ם שכתב בעניין אבק מי היה אומר וכו' שזה גורם להם שיספרו בגנותו משמע דבכל גווני שאינו מספר בעצמו רק מסבב לחבירו שיבוא לזה הוא רק בכלל אבק ודוחק לומר דמה שחשבו לזה באבק לשה"ר שיש בכל הלאו דלפני עור ויש להרן קושיתינו דלכך כתבו ע"ז רק האים ר דאבק לשה"ר דרלו לכלול בזה אפילו באופן דבלאו דידיה אספר שהיו באים ג"כ ללשה"ר ובזה לא שייך ל"ע כדמוכח בע"ז (ד"ו) דלא שייך ל"ע רק בדקאי בתרי עברי דנהרא אבל אם בלאו דידיה לא היו באים השומעין ללשה"ר כגון שלא דיברו כלל מתחלה אודות פלוני והוא בדבריו סיבב לסם עד שדברו לשה"ר אימא דעובר ג"כ בלפני עור · ואין לדמות הקושיא הנ"ל משעשה אחר ולומר דדוקא בתרי עברי דנהרא שאין יכול הנזיר בכוס אופן להגיע אל האיסור בלאו דידיה משא"כ בעניינו דזה אינו דמכה לבנו גדול יוכיח וכן בקדושין בעובדא דרב הונא הנ"ל דקמקשה הגמרא ודילמא רתת וקעבר אלפני עור הרי אף דיכול להיות לפעמים שהבן יתעה לאביו אף אם לא יגיעו אביו מ"מ כיון דעתה אם לא הרגיזו אביו משתמע לא היה הבן מדבר נגדו לכן מיקרי ד"ז קאי בתרי עברי דנהרא ולכך עובר האב בלפני עור א"כ ה"נ בעניינו אף דבלאו דידיה ג"כ יש בהיתר ביד האדם לדבר לשה"ר אפ"ה כיון שהשומע לא דיבר מתחלה כלל אודות פלוני והמספר הזה התחיל לדבר אודותו בדברים שעל ידם סיבב שיספרו השומעים עליו לשה"ר הרי הכין להם סיבת הפגיעה ודמיא כדקאי בתרי עברי דנהרא ע"כ הנכון כמו שפירשנו דרלו לכלול בזה כל אופן :

(ב) איני רוצה להודיע · וזה אינו סותר למה שכתבנו לעיל הכלל א' ס"ח דלשה"ר בדרך רמז הוא לשה"ר גמורה ועיי"ש בבמ"ח שכן כתב רש"י דעוכל לומר דשם איירי שמספר לו המעשה כאשר הוא רק הוא מספר לו דרך רמז שלא יבינו שאר השומעים משא"כ בעניינו לכן אינו אסור רק מעשה אבק ועכ"פ איסור יש בו וכ"ש אם שאלוהו אודות אחד דאסור להשיב איני רוצה לדבר עליו לשה"ר דזה בודאי מוכח עניין גנות עליו : (ג) בשבחו של חבירו · בגמרא איתא בטובתו והכוונה ג"כ בשבחו ובריש"ק פ"ב דשבת איתא בשבחו · ומש"כ בפני שונאיו כן כתב הרמב"ם והסמ"ג בלאוין י"א וכתב הסמ"ג ע"ז דאל"ה הלא מצינו באבות בריב"ז הוא היה מונה שבחן : (ד) ויבוא עי"ז לגנותו · ע"כ אם הוא יודע ומכיר לאיש אחד שאינו בשלימות עם הרב אז הב"ד בבעיר והאיש הזה יש לו ד"ת עם אחד אזל הב"ד הזה לא ישאלנו אח"כ מה נעשה בדינך שמא ילא חייב מב"ד וקרוב הוא מאוד שילא מפיו דברי גידופים על הב"ד הזה ואז אפילו אם לא יתקבלו דבריו באזניו עכ"פ גורם הוא שיספר האיש הזה בגנות הב"ד (לפי מש"כ בהג"ה הקודמת עבר בזה על לפני עור ג"כ שעל ידו בא חבירו לאיסור לשה"ר שאם לא היה שואלו לא היה מדבר אל הקיר לבד איסור האבק של לשה"ר) והרואה לאות ידי שמים בעניין זה יזהר מלשאלו בעת יציאתו מב"ד אפילו אם אינו יודע אותו מכבר איך הוא עם הב"ד הזה כי אנו רואין בעו"ה פעמים הרבה שעל ידי פ"א ביולא חייב מב"ד יש לו שנאה על הרב והב"ד שבעיר וע"כ עלול הוא מאוד שבשאלתו יגרום לו שיספר בגנות הב"ד ויכשילו בעון לשה"ר וכל"ל אם לא שמוכרח הוא בשאלתו לזה מפני שגם לו גוגע ד"ת הזה מאיזה טעם : (ה) הוא מרבה וכו' עד סוף הסעיף · כן פירש רש"י בערכין (ט"ז ע"א) המימרא דאל יספר אדם וכו' הל"ל וכן פירש הרשב"ם ב"ב (קס"ד ע"ב) ד"ה בא וכן כתב הרי"ף פ"ב דשבת וכולם כיונו לייסב דלא תיקבי מהא דתנן באבות הוא היה מונה שבחן וכן בב"ק (דף מ' ע"א) משבחת ליה רבא לר"ל בדרב אחא ב"י דאדם גדול הוא · ודע דלפעמים אפילו אם אינו מרבה בשבחו אסור כגון שמשבחו באיזה מעלות ומתוך שבחיו ניכר שהוא חסר משאר מעלות שראוי לפי האיש ההוא ועיין תוספות כתובות (י"ז ע"א) ד"ה כלה : (ו) בכל גווני · כן כתב הרמב"ם בפ"א דאבות · וביאר שם שעבור זה גער ר' על ר' שמעון בריה כשסיבח את ר' יהודא חייטא ואמר לו כלך מלכון הרע הזה וכן כתב הר"י בש"ת בשמאמר רב"ו עיי"ש : (ז) יבואו לספר בגנותו · ומזה נוכל לידע דמאוד יש למנוע מליסב באסיפת אנשים